

FELSEFEDE PERSPEKTİVİZMİN ZORUNLULUĞU ÜZERİNE***ON THE NECESSITY OF PERSPECTIVISM IN PHILOSOPHY**

Mustafa ÇEVİK**

Özet

Bu yazıda “felsefe yapmanın tek tarzı mı vardır yoksa farklı felsefe tarzları da mümkün müdür?” sorusu tartışılacaktır. Eğer felsefe yapmanın evrensel ve nesnel bir tarzından başka bir çıkar yolu yoksa o zaman bu “evrensel” tarzın dışında felsefe yapmak mümkün olmayacaktır. Bu durumda bizim yaptığımız felsefe memurluğu veya taşıyıcılığından öteye gitmeyecektir. Yazıda ileri sürülen tez farklı felsefi geleneklerin mümkün olabileceği yönündedir. Eğer felsefe yapmanın birden fazla tarzı varsa yani felsefi perspektivizm mümkün ise o zaman felsefe veya felsefi bakış açısı derken kast edilen şey nedir? Felsefi perspektivizm nedir? Bir felsefi perspektifimizin olup olmadığı tartışıldıktan sonra kendimize ait felsefi geleneğin enstrümanlarının neler olacağı veya olması gerektiği bu yazının geri kalan kısmının konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda kendimize ait bir felsefi geleneğin oluşmasını gerekliliği ve bu geleneği oluşturmanın araçları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Perspektivizm, nesnellik, yerellik.

Abstract

In this paper we will discuss the perspectivism in philosophy as a problem. That is to say “is it only one way for philosophical reflection or more than one?” If there is only one way for philosophical thinking and reflecting, then as mathematics we should see in everywhere the same philosophy and in every periods of history. Then in some societies there can be only the importing, translating or transmitting the philosophy to their country, nothing more. In this paper we are arguing that there is possible some way to make philosophy with some dynamics of each culture and societies. Furthermore we are thinking the perspectivism is compulsory in philosophy. That is to say, at least, the objectivity and universality is not possible in philosophy as mathematics is.

Keywords: Perspectivism, objectivism, universality.

* Bu makale Adıyaman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen “Türkiye’de Felsefe Geleneği” isimli proje kapsamında yapılmış bir çalışmadır.

** Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi., mustafacevik02@hotmail.com

Felsefede Perspektivizmin Zorunluluğu Üzerine

“Felsefe yapmanın birden fazla yolu var mıdır?” sorusu tartışılırken bizi bekleyen en büyük tehlike klasik rölativizm ve objektivizm tehlikesine saplanmaktır. Bilindiği gibi Rölativizm’in iddiası insanın bir şeyi bilemeyeceği şeklindedir. Sofistlerle başlayan bu bilişsel rölativizm felsefe tarihi boyunca farklı isimler altında kendini gösterdi. Zaman zaman dikkate alınmakla birlikte çoğunlukla rölativizmin yabana atılmayacak eleştirilerine rağmen felsefe yapılmaya devam etti ve insanlık düşünce tarihi bu güne kadar geldi. Bilim ve düşünce tarihinde alınan bunca yol, bilişsel rölativistlerin sandığı gibi hakikat (truth) insanlar arası uzlaşma (convention) ile yürümüyor. Ötekine yazılı veya sözlü bir mesaj aktarmaya çalışmak için asgari olarak şunu kabul etmiş olmak gerekiyor: benim zihnim ile ötekinin zihni arasında ortak bir anlamsal ve imgesel durum var demektir. Bu zihinler arası iletişime yarayan imgelerin oluşumu ister uzlaşmaya dayalı olduğu düşünül-sün isterse de doğuştan olduğu düşünül-sün her iki durumda da inkârı mümkün olmayan bir fiili durum vardır. İnsanlar nesnelere verdikleri anlamlar üzerinden anlaşabiliyorlar. Ve bu güne kadar yapılan her türlü iletişim bu şekilde olagelmıştır. O nedenle insan için mutlak bir sübjektivizm ve rölativizmden söz etmek mümkün değildir. İnsanlar anlaşabiliyorlar. Ortak, paylaşılabılır ve nesnel durumlar insan için mümkündür. Pür relativizm mümkün değildir. En azından biz böyle düşünüyoruz. Bu yazının bundan sonraki seyri bu varsayım üzerinde kurgulanacaktır. Bu kabul ortaya konulduktan sonra yazının başlığı olan soruya tekrar dönelim. “Felsefede yerellik mümkün müdür?” Veya bir başka deyişle “felsefe yapmanın birden fazla yolu var mıdır?” Bu soruya evet diye yanıt verilirse bu düşünce sözünü ettiğimiz ‘rölativizmi inkâr eden’ anlayış ile nasıl bağdaştırılabilir? Öncelikle belirtilmesi gereken şey şudur: rölativizmde sorun hakikatin (truth) olmadığına dairdir. Felsefede yerelliği ve perspektivizmi savunmak ise hakikatin inkârından çok hakikatin keşfine giden yolların farklı olabileceğine inanmaktır. Yani hakikatin çoğulculuğunu değil yöntemin çeşitliliğini kabul etmektir perspektivizm. O zaman felsefe yapmanın farklı yolları mümkün mü? Felsefe tarihindeki çeşitliliğe baktığımızda bu çeşitliliğin var olduğunu zaten görmekteyiz. Zaten aynı konular farklı tarzda ve farklı yaklaşımlarla ele alındığı içindir ki tarihte bu kadar felsefi ekol ortaya çıkmıştır.

O yüzden bu çeşitliliği kabul etmemek demek bu farklı felsefe anlayışlarından sadece bazılarının veya birinin felsefe olduğunu diğerlerinin ise felsefe olmadığını kabul etmemizi gerektirir. Bilindiği gibi böylesine dar bir felsefe tanımı belki sadece Mantıkçı Pozitivizm için uygun görülebilir. Bunun dışında kendi felsefi yaklaşımının dışındaki bütün yaklaşımları felsefi olmamakla suçlamak felsefe tarihinde pek rastlanan düşünce değildir.

Aslında burada esas sorun Batı felsefesinin sanki hepsinin tek tarzda yapılan bir felsefe olduğunu varsaymak ve sonra da doğuda felsefe var mıdır veya doğu kültürleri için batıların yaptığından farklı bir felsefe etkinliği mümkün müdür şeklinde soru sorma gereği duymaktır. Ama bu soruyu tartışmadan önce yanıtlanması gere-

ken bir başka sorun Batı'daki felsefenin tek tarz olup olmadığına bakmak gerekir. Çünkü eğer tek tarz ise zaten felsefede yerellik veya perspektivizm mümkün müdür sorusunu tartışmaya gerek bile kalmaz. Ama öyle anlaşılıyor ki relativizm bir yana bundan farklı olarak İngiliz çevrelerinin daha çok analitik ve empirik geleneğe yatkın olması ve Almanların daha çok idealizm tarzında bir felsefi geleneklerinin olması gibi farklı anlayışları yerelliğin felsefedeki etkilerine, eş deyişle felsefede perspektivizme örnek olarak verilebilir. Öyleyse denilebilir ki felsefe için perspektivizm mümkündür. Hatta Rothacker zorunlu bulur perspektivizmi. Ona göre:

“her yaratım belirli bir çağa aittir ve coğrafi olarak belirli bir mekanda bulunur. Onun üretici eylemi kaçınılmaz olarak perspektiftir. Bir merkezi yere, bir kalkış noktasına sahip olmak ile bir perspektife sahip olmak zaten aynı şeydir... (insan) yaratmada daima bir merkezi yere, bir kalkış noktasına, bir perspektife sahip olmak zorundadır... şüphesiz insan, belirli sınırlar içinde ve bir iç tehlike olmaksızın perspektiflerini pekala değiştirebilir. Ama o her zaman ancak bir perspektifi içinde eyler ve yaratır” (Rothacker, 1990: 57).

Perspektivizm kavramı bilindiği gibi görme ile ilgili bir kavramdır. Bakış veya görüş açısı demektir. Durduğunuz yerden bir nesneye bakıyorsunuz. Aynı nesneye farklı açıdan bakılabileceğine göre benim durduğum yerden bakıldığında söz konusu nesnede görünen ve görünmeyen taraflar vardır. A kişisi baktığında nesnenin görünen tarafını B kişisi farklı perspektiften baktığından A'nın gördüklerini göremeyecektir. Rothacker, Perspektivizmin beşeri bilimler bir yana deneysel bilimler için de kaçınılmaz olduğunu ileri sürer. Çünkü

“bilimin nesne dediği şey, aslında görülmüş değil, öngörülmüş bir şey, kısacası bir X'tir. Dolayısıyla bilimin de facto nesne dediği şey de, belirli görüsel perspektiflerin altında saptanmış olan bir şey olmaktan kurtulamaz. Bunu saptadığımız anda, bilimin perspektiften bağımsız bir nesneden söz edebilmesinin, ancak, aynı bilimin yaşamın ve görünümün dışındaki bir noktadan hareket ettiğinin kabulüyle mümkün olacağı açıktır. Bilim adamı nesne karşısında önce bir gözlemcidir. Bu demektir ki, o nesne ile arasına bir mesafe koymuştur. Dolayısıyla o nesneyi yalnızca kendi görüşü içinde gözlemekle de kalmaz; üstelik somut görünümün dışında ve üstünde olan bir düşünücü bilme etkinliğine de başvurur. Demek ki o da, ilkece, yaşama praksisinin içinden hareketle bu praksisin dışından çıkmaktadır” (Rothacker, 1990: 57-58).

Dini çoğulculuk akımının temsilcisi olan John Hick'in hakikatin bulunduğumuz durum ve konuma göre algılandığını anlatmak için kullandığı ve Mesevi'de de anlatılan körlerin fil tanımı hikâyesi var. Bu hikâyeye göre görme özürlü olan bu insanlar dokundukları yere göre fili tanımlamaya çalışırken bacağına dokunan fili sütuna; sırtına dokunan duvara; kulağına dokunan ise çarşafa benzetir. Burada dile getirilmek istenen

Kant'ın deyimiyle numen olan hakikatin kavranamazlığı tezinden başka bir şey değildir aslında. Böyle bir durumda üç seçenekli bir sorunla karşı karşıya gelmekteyiz. Ya hakikat numen olduğu için algılanamaz deyip felsefe yapmayı bırakmamız gerekecektir. Ya hakikat numen olsa da hakikati sevmeye devam edeceğiz. Yani bilgeliği veya bilgiyi aramaya ve merak etmeye devam edeceğiz. Veya hakikat numen değildir deyip reddedeceğiz bu görelilik kuramını. Tanrı, insan, bilinç, kişilik, ben, öz gibi her türlü felsefi konuları anlamak için matematik formülü gibi felsefe formülleri elimizde olmadığı için herkes bu güne kadar olduğu gibi kendi perspektifinden bilmeye ve merak etmeye devam edecektir. Burada kaçınılmaz olan iki şey vardır: Birincisi bilmeyi merak etmeyi bırakmak seçeneğinden yoksun oluşumuz. İkincisi bilmeye çalışırken kendi yalnızca görsel perspektifimizi değil, içinde bulunduğumuz kültür coğrafyasında bizi oluşturan dil, anlam, inanç, kültür ve benzeri birikimlerin oluşturduğu bir perspektifle bilmeye zorunlu olarak devam edeceğiz. Bu bizim içinde bulunduğumuz ve durağan olmayan toplumsal perspektifimizdir. Toplumsal perspektifimize ilaveten zeka ve kişilik yapımızın farklı bir boyut kazandırdığı bir de kişisel perspektifimiz vardır. Hem toplumsal hem de kişisel perspektifimiz bizim dışımızda ve irademizin dışında gelişen bir durumdur. Dolayısıyla felsefi konularda hakikati aramaya çıkarken kişisel ve toplumsal perspektifimiz ile yola çıkmak bizim için kaçınılmaz bir durumdur. Bu durumda örneğin Türkiye'de yaşayıp bir İngiliz gibi hakikati aramak suni bir zorlanma olur. Çünkü onun toplumsal ve kişisel perspektifini almadan bir konuya aynı şekilde bakmaya çalışmak boşuna ve zorlama bir çaba olur. Peki madem ki içinde bulunmadığımız ve yaşamadığımız bir toplumun perspektifi ile bakma imkanına sahip değiliz o halde birbirimizi nasıl anlıyoruz? Çünkü her felsefi kavramsallaştırma ve çözümleme zihinde var olan birikimle yapılr ve zihin içinde bulunduğu kültür coğrafyasının etki alanından bağımsız bir şekilde oluşmuş değildir. Dolayısıyla yapılan her türlü bilimsel ve felsefi etkinliğin kaçınılmaz olarak yerellik taşıdığını söylemek mümkündür. O nedenle bir evrensel dil ve kavramlar dizgesi arama çabası beyhude bir çaba olabilir. Nietzsche'nin dediği gibi "her değerlendirme önceden tanımlanmış bir perspektiften yapılmaktadır" (Nietzsche, 1968: 259). Ona göre her değerlendirme bir inancı, bireyi, devleti, ırkı veya bir gücü korumak için yapılmaktadır.

O halde felsefeyi farklı tarzda yapmanın dinamikleri ve araçları nelerdir? Başka bir deyişle felsefe tarihinde farklı gelenekleri oluşturan şey nedir? 'Bir Felsefe Geleneğimiz Var Mı' isimli kitabında Kenan Gürsoy, felsefenin ve felsefe yapanın içinde bulunduğu kültür ve dil ile doğrudan ilişkisi olduğunu söyler (Gürsoy, 2006: 28). Çünkü felsefeyi yapan insandır ve insan kendini çevreleyen kültürden bağımsız olamaz. Felsefenin kavramlarla yapıldığını hatta bir tür kavramsallaştırma etkinliği olduğunu düşündüğümüzde kavramların içinde bulunulan kültürden bağımsız olması gerçekten de neredeyse imkansız gibidir. Örneğin Tanrı kavramını düşünelim. Tanrı kavramı denilince veya felsefi bir problem olarak Tanrı sorunu konuşulmaya başlandığında Tanrı kavramı kaçınılmaz

olarak içinde yaşanan kültürün tanrı inancı ile doldurulacak ve bu problem çerçevesinde felsefesi yapılacak olan da yine söz konusu kültürün inançlarıyla çerçevesi çizilen Tanrı inancının oluşturduğu felsefi problemler olacaktır. Örneğin Tanrı ve onunla ilişkili sorunların konuşulduğu din felsefesinin konularına bakıldığında Hz. İsa'ya tanrı kabul eden Hıristiyan din felsefesinin aşkın tanrı tasavvuruna sahip olan Müslümanların Tanrı sorunlarından farklı şeyleri felsefi problem olarak konuştuklarını görmekteyiz. Mesela vahiy, yani Tanrı'nın insana mesaj göndermesi bir felsefi problem olarak ele alındığında Müslümanların daha çok sözlü (propositional) vahiy sorununu ele aldıkları görülürken, Hıristiyanların da lâfzî vahiyden daha çok Hz. İsa'nın bütün yaşamını vahiy saydıkları için daha çok olgusal bir tür vahiy üzerinde konuştukları görülmektedir. Hatta Hıristiyan dünyasında da lafzi ve olgusal vahiy anlayışın kabulünün doğrudan kültür ile ilişkili olduğunu görmekteyiz. 'Modern Batı Düşüncesinde Vahiy' başlıklı kitabında bu konuya değinen Recep Kılıç, sözünü ettiğimiz iki tür vahyin takipçileri için şunları söyler:

“Önerme merkezli anlayışı kabul eden Protestanlar vahyin kutsal kitap ile tamamlandığını, Katolikler ise Kilise kurumuna gelmekte devam eden ‘ilham’ ile vahyin bir şekilde devam ettiğini savunurlar. Kişi merkezli anlayışın ‘tarihi olay’ formunu benimseyenlere göre, vahiy, olup bitmiş bir olaydır, dolayısıyla tamamlanmıştır; bu anlayışın diğer formlarında ise, vahiy devam etmekte olan bir süreçtir” (Kılıç, 2004: 206-7).

Kenan Gürsoy felsefede yerelliğin imkanını “kaynak milli, kavrayış evrensel olacak” şeklinde formüle etmektedir. Buna göre felsefe çıkış itibarıyla bağlı bulunduğu kültürün izlerini taşıyacaktır. Önemli olan özgün olabilmek, kendi olabilmek, kendi iç yaratıcılığın kaynağını alabilmektir (Gürsoy, 2006: 30). Yerelden ve içinde bulunulan perspektiften hareketle felsefe yapma kuşkusuz yerel olan kabullerin ve inançların felsefenin saygınlığıyla meşrulaştırılması demek değildir. Bu felsefenin ideolojiye kurban edilmesidir. Felsefenin araçsallaştırılması anlamına gelen bu anlayış aynı zamanda felsefenin bitirilmesi anlamına da geldiği unutulmamalıdır. Ancak felsefe yapmanın olmazsa olmazı olan rasyonalitenin felsefe tarihinde çok farklı felsefe geleneklerine yol açtığı da bir gerçektir. Öyle ki aynı konuda çok birbiriyle uyumlu olmayan hatta mantıksal olarak birbirleriyle uyumları mümkün olmayan felsefi yöntem veya sonuçlar görmekteyiz. Gazzali'nin yaptığı meşhur eleştiriyi kullanacak olursak “eğer akıl doğruyu bulmaya yarasaydı bu kadar birbiri ile uyumsuz olan görüş ortaya çıkabilir miydi.” Gazzali aynı şeyi duyular için de söyler. Rasyonalist ve ampirisist geleneklere yapılan bu eleştiri yabana atılır bir eleştiri değildir. Ancak Gazzali'nin önerdiği sezgi yaklaşımın da bu handikaptan kurtulduğu söylenemez. Eğer akıl, duyu ve sezgi felsefi yöntem olarak kullanıldığında felsefi tutarsızlık içeriyorsa o zaman felsefede yöntem olarak standart bir yaklaşımdan söz edemeyiz gibi görünüyor.

Kaynakça

- Gürsoy, Kenan, *Bir Felsefe Geleneğimiz Var Mi?*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006.
- Kılıç, Recep, *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004.
- Nietzsche, Friedric, *The Will to Power*, tr. Walter Kaufmannk, Wintage Books, NY 1968.
- Rothacker, Eric, *Tarihselcilik Sorunu*, Çev. Doğan Özlem, Ara Yayınları, İstanbul 1990.